

Utbildningsdepartementet
u.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över *Fler barn i förskolan - för bättre språkutveckling i svenska (SOU 2020:67)*

Malmö universitet vill inledningsvis framhålla att lärosätet ser vikten av att alla barn deltar i förskolans verksamhet, och att barns språkutveckling utgör en central del av förskolans verksamhet. Lärosätet menar vidare att utredningen, utöver att bidra med kunskap om vikten av förskolans verksamhet för alla barn, identifierar flertalet viktiga faktorer som berör förskolans samtida situation, dess kvalitet och dess likvärdighet. Vi menar dock att det finns åtskilliga frågor som bör utredas vidare innan det är möjligt att ta slutlig ställning till utredningens förslag. Nedan identifierar vi ett antal frågor som vi menar kräver ytterligare problematisering och utredning.

- Mot bakgrund av den diskriminerings- och likabehandlingsproblematik som utredningen identifierar är det bra att obligatoriet om förskola för vissa barn från 3 års ålder tar formen av direktinskrivning och föreslås gälla huvudmännen snarare än enskilda barn och vårdnadshavare samt att insatsen formuleras som ett positivt erbjudande snarare än ett tvång. Vi menar dock att problematiken kvarstår och att förslaget om direktinskrivning av *vissa* barn oundvikligen leder till en särskiljandets praktik (Palla 2021). Det vore mer lämpligt att förslaget om direktinskrivning istället gäller alla barn från 3 års ålder, och att än mer resurser satsas på information och uppsökande verksamhet. Det är anmärkningsvärt att dessa alternativa förslag inte utretts vidare och att det inte heller gjorts några ekonomiska beräkningar för detta alternativ, trots att såväl direktiv som rubrik i utredningstexten anger att detta ska göras (s. 267-268).
- Ovanstående berör också ansvar och förfaringsätt vid bedömning av vilka barn som är i behov av språkutveckling i svenska, och som enligt förslaget i utredningen ska direktinskrivas i förskolan från 3 års ålder. Mot bakgrund av de olikvärdiga förhållanden som präglar landets förskoleverksamhet, och som utredningen synliggör, inte minst vad gäller hur huvudmän på olika sätt fördelar ekonomiska resurser (sid. 214-215) och hanterar rekrytering, personalförsörjning och personalsammansättning (sid. 195), finns det en risk att diskriminerings- och likabehandlingsproblematiken ytterligare förstärks. Det är troligt att uttolkandet av ansvar och lämpligt förfaringsätt vid sådan bedömning kommer att variera i lika stor utsträckning som huvudmännens nuvarande hanterande av uppdraget, vilket innebär risk för att ny och ytterligare diskriminerings- och

Postadress

Malmö universitet
Fakulteten för lärande och samhälle
205 06 Malmö

Besöksadress

Malmö universitet
Nordenskiöldsgatan 10

Telefon

040-665 70 00

E-post

anders.linde-laursen@mau.se

Webb

www.mau.se

likabehandlingsproblematik uppstår.

- Förslaget om att karriärstegsreformen ska omfatta också förskollärare är viktigt, inte minst då det belyser och föreslår åtgärder för ytterligare en diskriminerings- och likabehandlingsproblematik, nämligen negativ statlig särbehandling av förskolan och förskolläraryrket. Samtidigt riskerar också detta, i grunden positiva, förslag att förstärka diskriminerings- och likabehandlingsproblematiken i förskoleverksamheten, då statsbidraget föreslås riktas enbart mot utsatta områden och förskolor med svåra förutsättningar. Detta riskerar att bidra till ytterligare stigmatisering av områden och förskolor som definieras på detta sätt. Förslaget tar inte heller hänsyn till förskolans tradition av kollegialt arbete i arbetslag, vilket också utredningen konstaterar är ett viktigt motiv för förskollärares val av arbetsplats (sid. 212). Det är inte troligt att problemet med att förskollärare väljer bort arbete i förskolor med svåra förutsättningar kan lösas genom att inrätta en individuell och ekonomisk belönings- och meriteringslogik, då ett så komplext uppdrag inte kan ägas eller genomföras av enskilda individer. Det är därför mer lämpligt att karriärstegsreformen införs för alla förskollärare, och att det görs en mer grundläggande analys av orsaker till och möjliga lösningar på problemet med brist på förskollärare i områden och förskolor som definieras som utsatta och med svåra förutsättningar. Vad gäller problem bör definitionen av dessa snarare sökas i huvudmännens olika uttolkande och genomförande av uppdraget (och i en större och tvärdisciplinär analys av andra strukturers betydelse för personalförsörjning i förskolor i utsatta områden såsom boendesegregationen, det fria skolvalet och förfallet av de materiella platserna för förskoleverksamhet). Vad gäller lösningar finns att tillgå såväl beprövad erfarenhet som forskning från de många nätverksammanhang som förskoleverksamheter i landet på eget initiativ skapat i syfte att bibehålla det kollegiala arbetet i förskolan.
- Utredningen har, som vi inledningsvis påpekar, många styrkor. Dess svaghet ligger dock i en otillräcklig grund i såväl nationell som internationell förskoleforskning. Även om högst relevant forskning refereras, är det anmärkningsvärt att utredningen inte direkt har inkluderat några forskare med expertis inom förskolans område. Faktum är att mycket av den nationella och internationella förskoleforskningen går stick i stäv med de utgångspunkter och motiv som präglar utredningen, vilka entydigt formuleras i termer av ”skolförberedelse” och ”ökade kunskapsresultat”. Det finns omfattande nationell och internationell forskning som riktar skarp kritik mot tendensen att förlägga lösningen på samtida och framtida samhällsliga (företrädesvis ekonomiska) problem i en entydig idé om ”early intervention” riktad mot enskilda grupper av barn (Dahlberg, Moss & Pence 2013; Moss 2014). Forskning riktar också skarp kritik mot att tidigarelägga såväl formell skolplikt som en alltför formell och ”skol-lik” utbildning i yngre åldrar. Inte minst då detta kan leda till ett ”tidigareläggande av misslyckande”, men också till ett osynliggörande av förskolans specificitet som ett fri-rum för de yngstas lekfulla och meningsfulla utforskande av världen (och språket) (Nilsson, Lecusay & Alnervik 2018). Ur dessa perspektiv blir utredningens definition av såväl ett ”nyanlänt barn” som ett ”barn med bristande språkkunskaper i svenska” paradoxal – *alla* 3-åringar skulle i en mening kunna betraktas som nyanlända till denna värld och som bristandes i språkkunskaper i svenska. Utifrån andra perspektiv som den nationella och internationella forskningen

också presenterar är det dock just ”bristperspektivet” som utgör själva problemet. Forskning visar istället på vikten av att betona och uppmärksamma barns lekfulla utforskande och aktiva meningsskapande i en mångfald av språk och med stöd i lek, estetiska uttrycksformer och estetiska verktyg (Olsson, Dahlberg & Theorell 2015). Eftersom motiven för utredningens förslag kommer att påverka det eventuella uttolkandet och iscensättandet av dessa på verksamhetsnivå bör motiv för och förslag om såväl direktinskrivning av vissa 3-åringar som obligatorisk förskola för alla barn från 5 års ålder utredas vidare och med stöd i forskningsexpertis inom förskolans område.

- Den bärande idén i utredningen är att fler barn i förskolan ska leda till bättre språkutveckling i svenska. Frågan om hur språk och barns språkutveckling ska definieras är dock sparsamt adresserad i utredningen. Här menar vi att utredningen har missat hela fält av såväl nationell som internationell förskoleforskning om språk, språkutveckling och ett språkutvecklande arbetssätt. Sådan forskning visar att såväl språk- som andraspråksbegreppet i förskolan måste utvidgas och också löpa parallellt med flerfaldiga, kreativa och innovativa metoder för arbete med språk, läsande och skrivande i förskolan (Björklund 2008; Bylund-Martin 2017; Garcia 2014; Kress 1997, 2003; Masny 2011). Om målet med lagförändringarna ytterst är att barn ska få bättre språkutveckling i svenska, är det rimligt att först göra en tydlig definition av vad som avses med språk och språkutveckling i förskolan. Eftersom utredningen föreslår betydande lagförändringar som kommer att få konsekvenser också på verksamhetsnivå, inte minst vad gäller uttolkandet av begreppen språk och språkutveckling, bör denna fråga utredas vidare och då med stöd i forskningsexpertis inom förskolans område.
- Utredningen belyser genomgående nödvändigheten av att förskollärare erhåller och att förskolläraryrket erbjuder fördjupade kunskaper i barns andraspråkutveckling. Detta är naturligtvis viktigt, men det är samtidigt anmärkningsvärt att förskolepedagogiska och förskoledidaktiska perspektiv på språkutveckling lyser med sin frånvaro i utredningen. Det talas vid ett fåtal tillfällen om ett språkutvecklande arbetssätt, men utan att detta definieras. I enlighet med ovanstående refererad forskning behöver förskollärare och blivande förskollärare erhålla inte bara teoretisk språkvetenskaplig kunskap om barns andraspråkutveckling, utan i synnerhet förskolepedagogisk-didaktisk vetenskaplig kunskap, alltså teorier och praktiska verktyg för det konkreta arbetet med att stötta barns andraspråkutveckling i förskolan. Mot bakgrund av detta bör såväl den kompetensutveckling som de förändringar i examensordningen för förskolläraryrket som föreslås istället betona pedagogiska-didaktiska teorier och praktiska verktyg för ett språkutvecklande arbetssätt i förskolan.
- En av utredningens stora förtjänster är att den ger en samlad, tydlig och statistisk bild av villkoren för förskoleverksamheten i landet, inte minst vad gäller bristen på utbildade förskollärare. Frågan om vem som ska utbilda alla dessa förskollärare med bibehållen kvalitet är dock inte fullständigt behandlad i utredningen. Här krävs mångfaldiga förslag på insatser för att tillse att fler verksamma förskollärare ges möjlighet att disputera, så att personalförsörjningen vid de lärosäten som ger förskolläraryrket säkerställs. Detta är nyckeln till bibehållen och ökad kvalitet i utbildningen, liksom det är nyckeln till lösningen på problemet med brist på personal i

förskolan med kompetens i barns andraspråksutveckling och ett språkutvecklande arbetssätt. Detta kräver dock betydligt utökade resurser till landets förskolläraryrket. Den rådande resurstilldelningen och de få undervisningstimmar som landets lärosäten kan erbjuda studenterna står inte i proportion till utbildningens innehåll och omfattning. Det finns därför stor risk att förskolläraryrket förlorar såväl sin komplexitet som sin specificitet (Johansson 2006; Persson & Tallberg-Broman 2019). Här krävs ytterligare utredning och nya förslag som omfattar en betydande ökning av undervisningstid i förskolläraryrket med fokus på pedagogisk och didaktisk vetenskaplig kunskap, inklusive undervisning som omfattar utvecklandet av alla förskolläraryrket egna kunskaper i det svenska språket. Förslaget om en förkortad utbildning är inte ett alternativ, det är kontra-produktivt och går direkt stick i stäv med såväl den rådande bristen på likvärdighet i förskolan som med behovet av ökad språklig kompetens (i vid mening) hos blivande förskollärare.

Avslutningsvis vill lärosätet framhålla uppskattning för initiativet till att uppmärksamma förskolans betydelse för alla barn, och för den samlade och tydliga bild av samtida svensk förskoleverksamhet som utredningen ger. Det är en på många sätt oroande bild och den bekräftar den negativa utveckling av en historiskt och samtida betydande samhällsverksamhet, som lärosätets representanter för förskolan redan upplever. Mot bakgrund av detta och ovanstående är lärosätets slutsatser i sakfrågan därför att det krävs såväl vidare utredning som en genomgripande satsning och resurstilldelning till hela den svenska förskoleverksamheten och förskolläraryrket, snarare än till insatser riktade mot enskilda grupper av individer.

REFERENSER

- Björklund, E. (2008). *Att erövra litteracitet - Små barns kommunikativa möten med berättande, bilder, text och tecken i förskolan*. Avhandling. Göteborgs universitet.
- Bylund Martin, A. (2017). *Towards a minor bilingualism – Exploring variations of language and literacy in early childhood education*. Dissertation. Linköping university.
- Dahlberg, G, Moss, P, & Pence, A. (2013). *Beyond quality in early childhood education and care – Languages of evaluation*. London: Routledge.
- García, O, & Wei, L. (2014). *Translanguaging and Education*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Johansson, J-E. (2006). Will there be any preschool teachers in the future? A comment on recent teacher education reforms in Sweden, in J. Einarsdottir & J. T. Wagner *Nordic Childhoods and Early Education Philosophy, Research, Policy, and Practice in Denmark, Finland, Iceland, Norway, and Sweden*. Greenwich: InformationAge Publishing.
- Kress, G. (1997) *Before Writing – Rethinking the paths to literacy*. London: Routledge.
- Kress, G. (2003) *Literacy in the New Media Age*. Abingdon Oxon: Routledge.

- Masny, D. (2011) Multiple Literacies Theories: Exploring futures. *Policy Futures in Education* (9)4,494-504.
- Moss, P. (2014). *Transformative Change and Real Utopias in Early Childhood Education – A story of democracy, experimentation and potentiality*. New York: Routledge.
- Nilsson, M, Lecusay, R & Alnervik, K. (2018). Undervisning i förskolan: Holistisk förskoledidaktik byggd på lek och utforskande. *Utbildning & Demokrati* (27)1, 9–32.
- Olsson, L.M., Dahlberg, G. & Theorell, E. (2015) Displacing Identity – Placing Aesthetics: Early Childhood Literacy in a Globalized World. *Discourse - Studies in the Cultural Politics of Education*, (37)5, 717-738.
- Palla, L. (2021) *Specialpedagogik i förskola: Grundläggande huvudsaker och reflekterande djupdykningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, S, & Tallberg Broman, I. (2019). Högt sjukfrånvaro och ökad psykisk ohälsa: Om dilemman i förskollärares uppdrag. Malmö: Malmö stad, Förskoleförvaltningen.